

Jenei György

Magyar etnikai identitás és magyar állami szuverenitás II.

Az állami szuverenitás és az etnikai identitás trendjei; a külső hatások szerepe

Hungarian Ethnic Identity and Hungary's State Sovereignty II.

Trends in State Sovereignty and in Ethnical Identity; the Role of External Influence

Összefoglalás

Az Európai Unióban széleskörű vita folyik az állami szuverenitás jelenlegi szerepéről és jövőbeni fontosságáról. A kulcskérdés a nemzetállamok szerepe az interdependens szuverenitás további fejlesztésében. Ez a tanulmány kapcsolódik a vitához a magyar állami szuverenitás és a szuverenitás etnikai hátterének történeti áttekintésével, annak néhány összefüggésére összpontosítva az elemzést. A tanulmány célja, hogy hozzájáruljon az Európai Unióban folyó nemzetközi vitához a történeti adalékok elemző-értékelésével a magyar etnikai identitás és az állami szuverenitás történelmi trendjeiről és arról, hogy az európai hatalmak hogyan mutatják be a magyarságot és hogyan értékelik a magyar állam szuverenitását.

DR. JENEI GYÖRGY, az MTA Doktora, Professzor Emeritus, Budapesti Corvinus Egyetem (gyorgy.jenei@uni-corvinus.hu).

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: H00, Z13

Kulcsszavak: a magyar államiság szuverenitása és annak etnikai háttere, külső hatások a magyar történeti folyamatokban, az etnikai identitás és az állami szuverenitás jelenlegi problémái Magyarországon és az Európai Unióban

Summary

There is a broad debate in the European Union on the present role of state sovereignty and its importance in the future. The key question is the role of nation states in the further development of interdependent sovereignty. This study joins the discussion by giving a historical overview of Hungarian state sovereignty and its ethnical background, focussing the analysis on some of the implications. The aim of this paper is to contribute to the current international discussion in the European Union by analysing and evaluating historical additions on the historical trends and ex-ternal views of European powers on Hungarian ethnicity and Hungary's state sovereignty.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: H00, Z13

Keywords: sovereignty of the Hungarian state and its ethnical background, external influence in the Hungarian historical processes, current problems of the ethnical identity and state sovereignty in Hungary and in the European Union

MOTTÓ

„Az idők gyógyító lázában él a magyar... Nincs módunk kitérni a hűség elől... A hatalmak, melyek a maguk rendszerében élni jónak és helyesnek látják, adják meg nekünk a lehetőséget, hogy mi is a magunk emberi és nemzeti formánkban élhessünk. Ez a forma nem lesz más és nem is lesz más, mint a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség formája. Ezt a formát, kormányzás dolgában, egy nemzeti kormány tudná a nép akaratával megtölteni” (Tamási, 2001).

BEVEZETÉS

Tamási Áron 1956 októberi rádió beszédét napjainkban is érdemes elolvasni. Tanulmányunk központi kérdése, hogy érvényes-e manapság a beszédben megfogalmazott igény. Követelményként megfogalmazható-e, hogy a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség alapvető feltétele annak, hogy a magyarság a jelenlegi dinamikus változások közegében értékeit megőrizve és gyarapítva integrálódjon ebbe a világba, vagy pedig – sajátos érdekeit elhagyva – asszimilálódjon? Mi határozza meg a globalizálódó világban a magyarság értékelését? Ha saját értékeit gyarapítja és kész – más országokkal szövetkezve – ezen értékek ismertetésére és megosztására? Vagy, ha átveszi más országok értékeit és enged az erre irányuló külföldi nyomásnak és önértékelésének alapjává a külföldi értékelés válik? Egyértelmű, hogy ez az

alkalmazkodás két különböző változata. Egyértelmű a különbség a két változat között attól függően, hogy az integráció vagy az asszimiláció az alkalmazkodás domináns tényezője.

Természetesen Tamási Áronnál az asszimiláció szóba sem jöhetett, csak az integrációs alkalmazkodási változatnak volt realitása. Hiszen a „mohó sapiensek” működtette globális, szociális felelősség nélküli, globális profittermelő központok, Helmut Schmidt kifejezésével a „ragadozó kapitalizmus” erői (Schmidt, 2011,) még nem szerepeltek meghatározó tényezőként a világban.

Korábbi tanulmányunk végén a modern európai államot keletkezése óta ért kihívásokat soroltuk fel. Most célzatos történelmi áttekintésben – a XVIII. századtól napjainkig – a magyar állami szuverenitás és a magyar identitás alakulásának tanulságaira összpontosítunk európai tükröben. Az áttekintésben kitérünk a külső hatások következményeire is. Ezek a hatások lehetnek külföldi intézkedések közvetlen vagy közvetett eredményei és lehetnek a tömegkommunikációs erőterben jelentkező vélemények, amelyek a közvélekedést befolyásolják. Tudjuk, hogy számtalan alapos és tárgyilagos történelmi munka jelent meg Európában a magyarságról, minket azonban azok a vélemények érdekelnek, amelyek a közvélekedési sémákat befolyásolják. Napjainkban ennek jellegzetes példája az Európai Bizottság alelnökének, Vera Jourovának a véleménye, amely szerint „a magyar demokrácia beteg és ez egyben a magyarok éretlenségét bizonyítja, hogy ezt a beteg demokráciát eltűrik”. Ez – támogató és ellenkező jelleggel – a közvélekedés témája, miközben számtalan, alapos és tárgyilagos értékelést tartalmazó történettudományos munka eredménye a közvélemény számára nem ismeretes. A tanulmány nem történeti szakmunka, hanem a jelenlegi probléma világból visszapillantó történelmi tanulságokra irányul.

AZ EURÓPAI TÜKRÖK: TÖRTÉNELMI KIHÍVÁSOK ÉS VÁLASZOK EURÓPÁBAN

Európában a modern szuverenitás történetileg változott a vesztfáliai szuverenitás óta és ez összefüggött azokkal a történelmi kihívásokkal, amelyek a modern, területi európai államokat az utóbbi évszázadokban egészen napjainkig érték. Az európai kihívások időbeli sorrendben a következők: a nemzeti-, a demokratikus-, a szociális-, és a jelenlegi komplex kihívás.

Az első kihívás a polgári nemzetté fejlődés, amelyre Európában a válasznak két változata alakult ki. Az államnemzeti változat kiindulópontja az új forradalmi úton létrejött állam volt, amely felülről lefelé homogenizálva új társadalmi struktúrát és egységes polgári kultúrát alakított ki (Franciaország, Nagy-Britannia). A másik változatban – ezt kultúrnemzetnek nevezik – először egységes polgárság jött létre, a társadalmi átrendeződés és új egységes kultúra kialakulása nyomán jön létre a polgári nemzetállam (Németország, Olaszország). Ez szünteti meg a városállami hatalmi képződményeket, a fejedelemségeket Németországban és a városállamokat Olaszországban. A nemzetté válás – akár államnemzeti, akár kultúrnemzeti úton ment végbe – olyan államalakulatokat eredményezett, amelyekben az állami szuverenitás bázisa és hajtóereje a polgárosodás volt, ezért ezeket az intézményeket nemzetállamoknak nevezzük. A nemzetállam ösztönző kereteket biztosított az ipari forradalom számára, azonban az egyes társadalmi rétegek viszonyában polarizálódó feszültségek érvényesültek és ugyanakkor a különböző ütemben kiemelkedő nemzetek közötti konfliktusok forrásává vált, és elnyomta a

kisebbségi jogok érvényesítésére irányuló törekvéseket.

A második kihívás a demokratikus kihívás volt, amelyre az európai állam a képviseleti demokrácia kifejlesztésével válaszolt. Ez az államiság a különböző társadalmi rétegek általános képviseletét intézményesítette, ugyanakkor nem tudta megfelelően kezelni a szociális különbségeket és feszültségeket. A társadalmi igények változtatták a képviseleti demokrácia kereteit és tartalmi feladatait, az állam felelősségi köre, fokról-fokra bővült. Schumpeter (1947) a következőképpen definiálta a közvetett demokrácia lényegét, mint írja: „a politikai döntéshozás olyan intézményes elrendezése, amelyben a hatalmi igényeket az emberek szavazataiért folytatott versengéssel érvényesítik” (Schumpeter, 1947:269). A XX. század végére a társadalmi csoportok igényei túlléptek az időszakos, rendszeres beleszóláson. Intézményes részvételt igényeltek a szavazások közötti döntéshozatalban is (Beer, 1965). Ez új szakaszt nyitott a modern polgári demokráciák történetében, amelyet részvételi vagy posztparlamentáris demokráciának neveznek (Jordan – Richardson, 1987).

A harmadik kihívás a szociális kihívás volt, amelyre az európai állam a XX. században a jóléti államok kiépítésével válaszolt. Jelentős társadalmi csoportok szegényedtek el, ami nem a részvételt, hanem az ellenállást váltotta ki.

A jóléti állam a méltányossági és/vagy az egyenlőségi értékek alapján a társadalmi jólét minimumsztenderdjeit biztosító közszolgáltatási rendszereket épített ki. Csíraformája Bismarck állama volt, amely mérsékelte a szociális feszültségeket az állami beavatkozás eszköztárával. Ez az egészségügy-társadalombiztosítás és az oktatás területén bontakozott ki (Jenei, 2008).

Az 1920-as években Svédország számos területre kiterjedő társadalompolitikát épített ki, amely a családpolitikától az egészségpolitikán, az oktatáspolitikán át a foglalkoztatáspolitikára is kiterjedt. Újszerűen szabályozta a családi segélyezést és a nőkérdést, Alva és Gunnar Myrdal 1934-ben megjelent rendkívüli hatású könyve („A népesedés válsága”) után (Myrdal, 1934).

Nagy-Britannia a II. világháború idején dolgozta ki az állam jóléti elkötelezettségét átfogóan érvényesítő programot. 1942-ben Lord William Beveridge vezette ezt a munkát és 1949-ben pedig Thomas Humphrey Marshall a „szociális állampolgárság elvét” is megfogalmazta (Marshall, 1949). A modern nemzetállamok körében a II. világháború után a jóléti államiság általánosan kibontakozó, kiteljesedő tendencia lett. Különböző típusok alakultak ki: az angolszász, a skandináv és a reziduális típus. Közös sajátosságuk volt, hogy a piaci és az állami redistribúcióban szociális egyensúlyt teremtettek. Az NSZK szociális piacgazdasági rendszere sajátos annyiban, hogy a társadalmi biztonság komplex, teljes körű rendszerét állítja fel, de ezt a rendszert egy működőképes piaci versenyrendszer alapján működteti.

A modern államiságot jelenleg komplex kihívás érte (negyedik kihívás), amelynek főbb összetevői a technológiai kihívás, a gazdasági kihívás, az ökológiai kihívás és a demográfiai kihívás. A technológiai kihívás két fő összetevője a nukleáris fegyverek terjedése, amely veszélyezteti a nemzetállamok védelmi funkcióját, a tömegkommunikációban pedig globális termelési stratégiákat fejlesztettek ki, amely a nemzetállam szabályozó funkcióját gyengítette (Strange, 1996). A gazdasági-pénzügyi kihívás pedig a pénzpiacok és a termelés globalizálódásában nyilvánult meg. Ez sebezhetővé tette az egyes állami valutákat és korlátozta az állam

gazdaságirányító szerepét (Stopford – Strange, 1991).

Az ökológiai kihívás az egyes nemzeteken túlnyúló problémákat tartalmaz, ugyanis a környezetszennyezésnek nincsenek nemzeti határai, sőt egyes veszélyek a bolygó egészére kiterjednek. Az egyes szuverén államok nem rendelkeznek kellő eszköztárral a problémák kezelésére (Goldblatt, 1997).

A demográfiai kihívás egyes régiókban a népesség elöregedéséből, más régiókban a népességrobbanásból származik. A következmény a menekültek (éhínség, politikai üldöztetés, emberi jogok megsértése) és a gazdasági migránsok növekvő száma (Agnew, 1994:70). Ez kölcsönös függőséget hoz létre az egyes nemzetállamok, mint migrációs célállamok között.

Az egyes nemzetállamok adekvát és hatékony választ csak akkor képesek adni, ha szuverenitásukat együttesen gyakorolják. Az állami szuverenitást új mozzanattal bővítették, mert az egyedül, izoláltan gyakorolt nemzetállami szuverenitás nem lehet eredményes, még erős nemzetállamok esetében sem. Az állami szuverenitás csak úgy őrizhető meg, ha az állami szuverenítésre interdependens szuverenitást építenek, ami csak a nemzetállamok konszenzusa alapján történhet. A felülről lefelé irányuló kezdeményezéseket is csak a nemzetállamok egyetértése hitelesítheti. Ezen az úton lehet kialakítani egyenrangú partnerséget a globális erőkkel és képességet a globális veszélyek kezelésére.

A MAGYAR ÁLLAMI SZUVERENITÁS ÉS A MAGYAR IDENTITÁS ALAKULÁSA

A magyar állami szuverenitás a török megszállás óta nem létezett és a Habsburg birodalom részeként még a magyar identitást is asszimilációs célzatú támadás érte. A magyarság így került a vesztfáliai szuverenitás világába. Innentől kezdve egészen napjainkig küzdelem zajlott a magyar állami szuverenitás megszerzéséért és a magyarság összefogását támogató identitás kialakításáért.

A nemzeti-, a demokratikus-, és a szociális kihívás

A reformkorral kezdődően a magyarok – a németekhez hasonlóan – olyan kultúrnemzeti utat választottak, amely a polgárosodás alapján törekedett magyar nemzetállam létesítésére. A németekhez hasonlóan ennek a folyamatnak heterogén volt a társadalmi bázisa. A magyar reformkorban a polgárság gyengébb volt, mint Nyugaton. A magyar kiindulópont azonban ezen kívül két ponton is eltért a német és olasz kultúrnemzeti mintától.

Az egyik a magyarság összefogását gátló rendi alkotmány rendszere, a másik a nemzeti függetlenség hiánya. Ugyanis a magyar kiindulópontban még létezett a nemzetté válást akadályozó rendi alkotmány, amely a többi európai nemzetté válásban már korábban – a feudális abszolutizmus folyamatában – eltűnt. Németországban például ez történt, és Poroszország a nemzetté fejlődés érdekében jelentős reformokat vezetett be – mint Szekfű Gyula írta: „a Stein-Hardenberg-Scharnhorst-féle reformok óta ott is megvan a néphadsereg kimeríthetetlen rezervoárja, a nemzeti autarkia, a nemzeti gazdaság – és vámpolitika támogatja, jobbjágyvédő és felszabadító törvényhozás kiterjeszti a nemzeti népesség alapjait, erősen nemzeti szellemű oktatás létrehozta a nemzeti gondolkodás egységét” (Szekfű, 1936:151). Poroszország a

többi német államhoz és a nyugat- és észak-európai államokhoz hasonlóan az abszolutizmus idején likvidálta a rendiséget, ami nálunk nem történt meg.

A szatmári béke következményei

Az eltérés azzal kezdődött, hogy a Habsburgok a törökök kiűzése után Magyarország katonai megszállására rendezkedtek be, amelynek eredményeként - mint Szekfű Gyula írta: „Súlyosabb helyzetben Árpád óta soha nem volt a magyar nemzet, mint most, számban megfogyatkozva, beköltözött, többnyire ellenséges idegenektől szorongatva, mikor pedig hivatott védelmi szervezete, politikai képviselte csak avult, rendi fegyvereket emelt és a külföldi abszolutizmussal szemben két-háromszáz éves ócska páncélja alig nyújtott többé védelmet” (Szekfű, 1935:241). Ez a külső hatás robbantotta ki a minden rétegében reménytelenségbe kergetett magyarokban a Rákóczi felkelést (1703-1711), mert csak a Habsburg birodalomból történő kiszakadásban (Ónodi országgyűlés; a Habsburg ház trónfosztása), a szuverén magyar államiság helyreállításában látták nemzeti fennmaradásuk előfeltételét. Megegyeztek abban, hogy mit elleneznek, de a nemeseknek, a polgárságnak és a jobbágynak érdekegyesítési programjuk nem volt.

A szatmári béke után a Habsburgok abszolutizmusát a nemesi rendek Magyarországon is elismerték. A rendek megerősítették lemondásukat az ellenállási záradékról, a szabad királyválasztásról és elismerték a Habsburgok örökös magyar királyi jogosultságát. A független magyar államiság illúziójának bizonyult. A Habsburgok viszont elismerték az érdekegyesítést, a polgárosodást akadályozó rendi alkotmányt, valamint a nemesség előjogait. Konzerválták az ország elmaradottságát, mert a jogokat nem terjesztették ki a polgárságra és a jobbágyok önkényeskedő kizsákmányolása is megmaradt. Az elmaradottságot erősítette a Habsburgok gazdaságpolitikája, amely az országot mezőgazdasági nyersanyagtermelésre korlátozta, és ezzel gyarmati függést teremtett (Szekfű, 1936:181).

Magyar identitások a XVIII. században

A kompromisszum, az elmaradottság fennmaradása a XVIII. században fennmaradt, viszont különböző magyar identitások alakultak ki. Az egyik a magyar birodalmi múlt illuzórikus szemléletébe menekült a nemzeti függetlenség hiánya, a gyarmati függés miatt. Mások viszont készen álltak a magyar öntudat elvetésére, a magyar identitás önfeladására, az elnémetesítésen át egészen egy Nyugat-Európai mintájú „Páneurópa” kiépítéséig, mert csak így látták megvalósíthatónak az érdekegyesítést, a polgárosodást, a jobbágyfelszabadítást. Kiemelkedő képviselőjükről, Berzeviczy Gergelyről, ezt írta Szekfű Gyula: „Széchenyi kritizáló és reformszellemének egy szikrája lobogott benne, s a nagy reformer fajszeretete nélkül” (Szekfű, 1936:161). A harmadik identitás a magyar nyelvi reform mozgalom volt, amely a nyelv művelésében és megújításában látta a magyar identitás erősítésének kulcskérdését.

A magyarságról alkotott külső, európai polgárosuló közvéleményre meghatározó, széleskörű hatást a német vélemények gyakoroltak. Ez a magyar identitást a maradi, rendi identitással azonosította és gúnyos fölényrel szemlélte. Ezt fejezi ki találoan Eckhardt Sándor, mint

írja: „a magyar dölyfös, semmittevő úr, aki csak élősködik a többi népből, melyet balsorsa alájavetett; minden kultúráját vagy a németektől, vagy a szlávoktól nyerte, mert a városi életre képtelen, csak faluján, birtokán vagy gőgös kastélyában érzi jól magát; igazi otthona a pusztá, a kietlen terméketlenség és műveletlenség szimbóluma, harciassága nem erény, hanem a zsarnoki hajlamok és primitívség járuléka. Nemcsak dölyfös, hanem kétszínű, zsákmányoló fajta” (Eckhardt, 1939:107-108).

A nemzeti függetlenség igénye és I. Ferenc abszolutizmusa

A magyar nyelvi reform mozgalom eredményeként az 1790. júniusában összehívott Országgyűlésen már a megnyitó beszédek magyarul mondták el. A magyar függetlenség igényének megnyilvánulása volt, hogy II. Lipóttól új hitellevelet igényeltek, amely szerint Mária Terézia és II. József megsértették az ország alaptörvényeit és ha ezt megismétlik, akkor a Habsburg ház uralma megszakad. A köznemesi mozgalom elérte a magyar országgyűlés nemzeti autarkiát jelentő törvényének meghozatalát, ugyanakkor konzerválta az országgyűlés nemesi-rendi dominanciáját, a magyar elmaradottságot. Az országgyűlés úgynevezett rendszeres bizottságokat küldött ki társadalmi reform javaslatok előterjesztésére, amelyet 1793-ban nem fogadtak el.

A magyar függetlenséget követelő országos méretű mozgalom alakult ki, ahol a társadalmi reformokat követelők is részt vettek. Összeesküvéseket szerveztek, amelyek a nemzeti függetlenséghez hozzákapsoltak reform törekvéseket. Az összeesküvéseket leleplezték, vezetőit kivégezték és börtönbüntetésre ítélték. Ez indokot szolgáltatott Mária Terézia és II. József abszolutizmusának megváltoztatásához és olyan abszolutizmus kiépítéséhez, amelyet I. Lipóthez hasonlóan önkényuralomnak is nevezhetünk, mint ezt Szekfű Gyula megállapítja: „...ezért ez az abszolutizmus nem a Józsefé vagy Mária Teréziáé, mely a rendiséget megtörni vagy megjavítani akarta, hanem a meglevőhöz görcsösen ragaszkodó, mozdulatlan és mindent kárhóztató egyeduralom, a hasonlóképp mozdulatlan rendi társadalomra támaszkodva. A társadalmi mozgalmaknak, a jobbagyság felemelkedésének kizárása a rendiségnek és a királyságnak egyaránt előnyös;” (Szekfű, 1936:95).

A kultúrnemzeti folyamat kibontakozása. Reformkor és nemzeti függetlenség

Az 1825-27-es országgyűlésen, a reformkor nyitányán sem a nemzeti függetlenség, sem a rendi alkotmány meghaladásának témája nem merült fel. Bécs az országgyűlés összehívásának célját – hogy kompromisszumot kössön a rendekkel – lényegében elérte. Haladást jelentett azonban, hogy „hazai” nyelvvel kívánták helyettesíteni a latint és megfogalmazták ennek menetrendjét. Az országgyűlés kiemelkedő eseménye volt, hogy Széchenyi István egy éves jövedelmét ajánlotta fel egy Magyar Tudományos Akadémia megalapítására.

A reformmozgalmat az indította el, hogy Széchenyi az 1830-ban megjelent „Hitel” című munkájában megbíráltta a Habsburg abszolutizmus és a rendi alkotmány – érdekegyesítéssel és a polgárosodással szembenálló – kompromisszumát. A rendi alkotmány megszüntetését követelte, mert ebben látta a jobbagyi nyomor és kiszolgáltatottság megszüntetésének előfelté-

telét. Rendi nacionalizmus helyett nemzeti nacionalizmusban gondolkodott. Világosan érzelte, hogy a magyar társadalom nem rendelkezik az elmaradottság mérséklését eredményező képességekkel. Szükségnek tartotta önmagunk megreformálását is azért, hogy képessé váljunk nemzeti reformokra. Széchenyi keresztény vallásossága mellett a rendi nacionalizmussal szembeforduló hazaszeretet és a nemzeti öntudat eredményezte, hogy a reformokat nem a rendiségre, hanem a „kiművelt emberfőkre” alapozta. Nem kívánta a Habsburg abszolutizmussal történő nyílt szembe fordulást, mert el akarta kerülni a francia és a brit forradalmi átalakulással együtt járó vérontást.

Az 1832-36-os országgyűlés fenntartotta a rendi alkotmány és a Habsburg abszolutizmus közötti kompromisszumot. A Habsburgokkal együttműködő reformpolitika álláspontján is kialakult magyar identitás és vezetőjük, Dessewffy Aurél – a kompromisszumos identitás nevében – illúzióknak tartotta Kossuth magyar nemzeti függetlenség kialakítására törekvő erőfeszítéseit – mint írta: „amíg az európai forradalom ki nem üt, addig Kossuthnak a nemzeti függetlenség kivívására nincs egyetlen eszköze” (Szekfü, 1936:323).

A magyar nyelv hivatalossá tételét a Habsburgok ellenezték. 1814-ben például kétezer-ötszáz magyar nyelvű könyvet tiltottak be és ítélték megsemmisítésre, amelyek 1790 és 1813 között jelentek meg. A magyar nyelv nemzeti nyelvvé válásának folyamatát ellenségesen követték. A híres német kiadó, a Corta cég pályázatot írt ki a következő címmel: „Alkalmas-e a magyar nyelv a közigazgatás, a kereskedelem, a kultúra, az ipar, a tudomány korszerű foglalkozásainak kifejezésére?”. A pályázók fele alkalmatlannak tartotta erre a magyar nyelvet, 5 viszont a magyar nyelvet ajánlotta. Természetesen a pályázat eredményét még így sem hirdették ki. A pályázók között volt Kazinczy Ferenc, aki ezután a magyar nyelvújítási mozgalom vezéralakja lett. A magyar nyelv erősödő szerepének lényeges állomása volt, amikor az 1840-es törvény a magyar nyelvet olyan államnyelv szintjére emelte, amelynek alkalmazását előírta a közigazgatásban, a bírósági eljárásokban, az egyházi szertartásoknál, a könyvek, nyilvántartások vezetésénél és természetesen az oktatásban is. A magyar nyelv nemcsak államnyelvvé, hanem olyan nemzeti nyelvvé is vált, amely a nemzeti reformmozgalom kibontakozásának ösztönzője és a nemzeti kultúra európai egyenrangúságának kialakítója volt.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc és következményei

Az 1848-as februári forradalom és annak európai hatása alapján a magyar reform erők nemzeti polgárosodási reform javaslatokat tettek, amelyeket április 11-én V. Ferdinánd ausztriai császár és magyar király szentesített. Ez Habsburg egyetértést jelentett a független magyar minisztérium, mint egyedüli végrehajtó hatalom felállításával, a magyar kormány tagjainak személyével, így Batthyány miniszterelnökségével. Egyetértett továbbá a népképviseléssel, a közteherviseléssel, az ősiség megszüntetésével, a vármegyei szerkezettel, az előzetes cenzúra eltörlésével, a gondolatszabadság deklarálásával, a nemzetőrség alapításával, amely a személyes és vagyon biztonságról gondoskodik, és az Unióval Erdélyel.

Bécs azonban a magyar függetlenséget nem fogadta el. Katonai támadásával kikényszerítette az 1848-49-es forradalmat és szabadságharcot, mert a magyarok a polgárosodást megalapozó reformokat csak fegyveres ellenállással őrizhették meg. Az érdekegyesítésen alapuló

forradalmat és a rövid ideig fennálló szuverén magyar államot a Habsburgok leverték és megsemmisítették orosz katonai támogatással.

A kegyetlen megtorlás után a Habsburg birodalom célul tűzte ki a magyar identitás megsemmisítését – mint ezt Schwarzenberg miniszterelnök megfogalmazta: „Was ist denn die ungarische Nation! Diese waren und sind immer Rebellen gewesen, die man vernichten, ja für immer inschädlich machen muss. (Nemeskürthy István fordításában: Ugyan kérem, mi az, hogy magyar nemzet? Ezek mindig is lázadók voltak, akiket meg kell semmisíteni; ezeket egyszer s mindenkorra ártalmatlanná kell tenni.” (Nemeskürthy, 1981:10-11).

1850-ben Julian Chownitz, Bambergben „Handbuch für Auswanderer nach Ungarn” (Kézikönyv Magyarországra kívándorlók számára) címmel könyvet adott ki, amelyben Magyarország gyarmatosítását szükségesnek tartotta és ezt a következőképpen indokolta: „A magyarok minden jót a németektől kaptak; a kultúra áldásait is nekik köszönhetik; mikor a magyarok valahol a Dnyeszter vidékén kóboroltak, a mai Magyarország területén már német városok virágoztak. Ezért nem szabad a betelepülő németnek azt hinnie, hogy ő itt vendég; ezért nem szabad a magyarokat házigazdának tekinteni. A magyarok csupán elmaradott bennszülöttek, akik alig várják a német civilizáció áldásait” (Nemeskürthy, 1981:14-15).

A XIX. században a magyarság európai képe sematikus, néha előítéleteken alapuló. Természetesen születtek tényeken, személyes úti tapasztalatokat összegző művek is, de az európai sztereotípiákat inkább tipikus – tapasztalatokat nélkülöző – sémák alakították ki, amelynek összetevői: a Pusztá, a magyarok és a cigányok azonosítása, a gulyás, a ménes és a betyárok.

A sztereotípiák rokonszenvező és gyűlölettől motivált értelmezése egyaránt előfordul. A rokonszenvező álláspont a magyarság javára írja a magyarok védőbástya szerepét a kelet-ről jövő támadásokkal szemben, amelyet viszont azzal indokol, hogy a magyaroknak erre a szerepre az esélyt az adta, hogy maga is ázsiai barbár jövevény, vad hun-szittyá ősökkel. Ugyanakkor a magyarság lovagias, nemes arcélú nép, aki igazán otthon a pusztán érzi magát, amely sztyeppeire vándorlására emlékezteti. A gyűlölettől vezérelt vélemény viszont a sematikus mozzanatokból olyan összképet alkot, amelyben a magyarok eredeti természetük szerint elmaradott, sátorozó népként élnének, ha fennmaradásuk nem kényszerítette volna őket a kereszténység felvételére és a nyugati kultúra értékeinek átvételére.

Az államnemzeti fordulat; a kiegyezés és következményei

Az 1849-es alkotmányos alapokon álló illúziókat kergető és az 1847-es alkotmány alapján álló függetlenséget feladó szélsőségesek között „arany középúton” meghatározó többség alakult ki az 1861-es országgyűlés után Deák Ferenc körül a Felirati Pártban. Deák Ferenc 1849 után töretlenül és következetesen képviselte azt az álláspontot, hogy békés megegyezés csak az 1848-as -egyébként az akkori osztrák császár és magyar király által elfogadott- törvények bázisán lehetséges. Az 1867-es kiegyezés megoldotta az 1526 óta fennálló közjogi problémákat. Törvénybe foglalta Magyarország alkotmányos közjogi és önkormányzati önállóságát, lemondott a Habsburg abszolutizmusról és alkotmányos parlamenti rendszert vezetett be.

Az Osztrák–Magyar Monarchia megalakulása fordulatot jelentett annyiban, hogy a magyarság megosztott szuverenitáshoz jutott. Ez azonban nem nemzetállami, hanem államnem-

zeti részleges szuverenitás volt. Liberális demokrácia volt a domináns magyar identitás, amely a hatalmat birtokolta és nemcsak az 1848-as alkotmány átvételében nyilvánult meg. Az 1868. évi 44. törvénycikk széles körű jogokat biztosított a nemzetiségeknek – mint ezt Deák Ferenc megfogalmazásában a törvénycikk kifejezte: „ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket mindenáron magyarítsuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltessük” (Nemeskürthy, 2001:387-388). Az általános szavazati jog elfogadását is szükségesnek tartották – mint ezt Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter 1883-ban megfogalmazta: „Most kezdődik egy új korszaka a demokráciának...mint ezt Stuart Mill is kifejti: mindenkinek legyen legalább egy szavazata” (Nemeskürthy, 2001:390). Széll Kálmán pénzügyminiszter pedig a gazdaságpolitika alapelveként 1875-ben a szociális sebezhetőség veszélyére hívta fel a figyelmet a képviselőházi beszédében: „...mert az anyagi jólét és fejlődés érdekei finom szálakkal vonják be az egész állami organizmust. Azon politika, mely ezeknek ápolásáról lemond, beléjük fog ütközni, mint hálóba” (Nemeskürthy, 2001:390-391).

A magyar történelemben páratlan ívű technikai-gazdasági fejlődés következett be, amelynek fonákján egyik oldalon a vagyon, a másik oldalon a szegénység növekedett. Élesedő társadalmi feszültségek keletkeztek. Ez ellenzéki identitás terjedését eredményezte, amely tömeges kivándorlásban, elégedetlenségben, parasztfelkelésekben nyilvánult meg. Véres erőszak jelent meg a különböző magyar identitások viszonyában.

A század végére mind a gazdaságpolitika, mind a nemzetiségi politika letért a kiegyezés vezetői által kijelölt irányoktól. Illuzórikus elfajulás, öntömjénezés és önelégültség állt az egykori magyar birodalom újjá alapításának gondolata és szándéka mögött. A Millenium után az uralmon levő magyar identitás szerint a magyar fejlődés csúcsra ért. Ez a csúcs valójában holtponthoz vezetett. Az identitás káros jellege több vonatkozásban meg nyilvánult. Egyfelől a Monarchiát gyengítette kicsinyes nemzeti szempontok felvetésével akkor, amikor egy nagy háború közeli jövőben várható kitörésére egyre inkább számítani lehetett. Ezt többen előre látták. Herczeg Ferenc 1904-ben készült el „Bizánc” című drámájával, amelynek cím választásáról 1939-ben ezt írta: „Talán felesleges elmondanom, mi indított éppen akkor arra, hogy megírjam Bizánc című szomorújátékomat. Az első változat szerint Mohács előtt lett volna a címe, a színmű II. Lajos korának önmagával tehetetlen, önmagát marcangoló magyar társadalmát mutatta volna be. Egy halálra ítélt nép klinikai kórképét. Írás közben azonban olyan ijesztő keserűség ömlött ki a tintatartómból, hogy jobbnak láttam szomorújátékomat egy képzeletbeli Bizáncba helyezni” (Herczeg Ferenc: A gótikus ház, 1939 című művének keletkezéséről. Nemeskürthy, 1996:84).

Másfelől elnyomta a nemzeti kisebbségeket. Kis részüket asszimilálni tudta ugyan, de nagyrészüket számára a birodalmi magyar állameszme elfogadhatatlan volt és felerősítette az elszakadási és az „anyanemzetükkel” történő egyesülés szándékát. Kivételt a zsidó és a német kisebbség alkotott, akik jelentősen hozzájárultak a gazdasági és kulturális értékek gyarapításához. További hiányosság volt, hogy a demokrácia irányába mutató lépések Magyarországon elmaradtak. Ausztriában például már 1907-ben bevezették az általános, egyenlő és titkos választójogot, Magyarországon viszont erre nem került sor. Ez szintén tömeges ellenzéki identitást generált. A magyar identitásban repedések keletkeztek, amelyek az I. világháború elejére hasadássá mélyültek.

Magyar szuverén államiság és magyar identitás a XX. században: megosztottság és véres erőszak

A világháború kezdetének tömeges lelkesedése a háború végére tömeges passzivitássá és zavarodottsággá változott át. A történelem „az emberek feje felett” zajlott. Ellentétes identitással rendelkező kis csoportok bocsátkoztak hatalmi harcokba. Először olyan ellenzéki csoport jutott kormányra, amely a földosztással és a demokratikus hiányosságok megszüntetésével a világháború előtti gazdasági és politikai fogyatékoságok megszüntetését ígérte. (A politikai ellenfelet, Tisza István, volt miniszterelnököt meggyilkolták). Szándékukat egyértelműen megfogalmazta Bíró Lajos (1918 őszén külügyi államtitkár) „A Molitor- ház” című regényében – idézi a regény hőseit, akik ezt mondták:” Hatalmat kell szerezni, minden eszközzel. Meg kell ölni azokat, akiknek a konok rosszakarátát nem tudjuk legyőzni. A háborúból hazatérő katonákból ligát alakítok és mi vesszük kezünkbe az uralmat. Mi boldogabbá tesszük a világot” (Nemeskürthy, 2001:419). A hatalmi célokat nem tudták megvalósítani részben gyenge belső befolyásuk, részben a győztes hatalmak szándékainak tökéletes félreértése miatt. Tárgyalási készséget és békés szándékot mutattak az 1,2 milliós hadsereg leszerelésével és így tehetetlenné tették a magyarságot a – francia katonai erők által támogatott – támadó cseh, román és szerb katonai alakulatok ellen. Ez az identitás illúzióvá szublimálódott. Tehetetlenségét belátva lemondott és átadta a hatalmat egy másik kis csoportnak, a proletárdiktatúra híveinek. 1919 márciusában olyan identitás jutott hatalomra, amely diktatórikus módon homogenizálta a véleményeket. Tömeges terror volt az egyik eszköze, amely számos helyen lázadást váltott ki. Vezetői 133 nap után menekülésre kényszerültek, mert meggyűlölték őket, ahogyan ezt Böhm Vilmos népbiztos kifejezte július 5-én egy bizalmas értekezleten: „A front és a gyárak munkásai egyaránt, már nemcsak elégedetlenek, hanem gyűlölik ezt a rendszert” (Mályusz, 2006:13) A menekülés legfőbb okáról Kun Béla - a lemondását bejelentve- a munkástanács ülésén a következőket mondotta: „A proletariátus elégedetlen volt a mi kormányzatunkkal szemben és immár a gyárakban hangosan kiabálta minden agitáció ellenére, hogy: le a diktatúrával” (Mályusz, 2006:13).

Lemondásukat tisztavirágéletű kormányzatok követték a magyar társadalom többségének „feje felett”. Nem uralták a helyzetet, így nem akadályozták meg a leszámolás jellegű sorozatos terrorakciókat sem a proletárdiktatúra terrorista és nem terrorista híveivel szemben. (A vörös terror és a fehér terror áldozatainak száma nagyjából megegyezett mértékadó források szerint, azonban politikai célzattal egymástól eltérő számok is publikálásra kerültek).

Trianon után – 1526 óta tartó többszáz éves szünetet követően – egy feldarabolt, szétépett Magyarországon – amely a magyarok egy részét kisebbségi helyzetbe juttatta – újból szuverén magyar állam jött létre. Az államot belülről az 1920-as nemzetgyűlési választások legitímálták, amelyeket a legszélesebb körű választói jog alapján tartottak; külső irányból pedig a győztes antant hatalmak elismerése stabilizált. Ezt a hatalmat az 1920-as években konszolidálták. Társadalmi identitás bázisát a keresztény középrétegek, a polgárosodás erői és az egykori dzsentri réteg maradványai alkották.

Magyar identitású kis csoportok támadták őket, akik elvesztették itthoni befolyásukat és emigrációba kényszerültek. A hatalmat vissza akarták szerezni, ezért a magyar kormányzatot változatos eszköztárral támadták. A proletárdiktatúra hívei és a demokratikus köztársaság jel-

szavát hangoztató kétféle identitás megegyezett abban, hogy a Magyarországon konszolidált, többségi identitással rendelkező hatalmat fehérterroron alapuló hatalommá egyszerűsítették. Pedig a hatalmat többségi társadalmi támogatás konszolidálta, amely kezdetben nem volt mentes a terrortól sem.

A proletárdiktatúra hívei szerint a proletariátus gyengesége és felkészületlensége miatt buktak meg, mert mint ezt Rudas László Moszkvában megállapította: „A proletariátus maga mondott le diktatúrájáról. Nem harccal szerezte, nem volt hajlandó harcban megvédeni. A forradalmi nekilendülés rövid időszaka után nem tudta elviselni a szenvedést melyet minden forradalom okoz, nem tudta eltűnri a hibákat, nem tudta következetesen a forradalom nagy elveit szemmel tartani és elkedvetlenedett az apró hibákon, melyek minden forradalommal velejárnak” (Mályusz, 2006:20). Törekvéseiket és önbizalmukat a Szovjetunió támogatására és a világförroadalom közeli kirobbanásának reményére alapozták. Kommunikációs hadjáratot indítottak, amely haza csempészett röpiratokból, Bécsben és Moszkvában, magyar és idegen nyelven megjelent újság- és folyóirat cikkekből és könyvekből, valamint az európai kommunistá pártok sajtó termékeibe írott idegennyelvű cikkekből állt (Mályusz, 2006:18-22; 25-35). A gyűlölet és a megvetés beállítottsága általános tünet volt, amelyet Kunfi Zsigmond, a Világosság 1920. jún. 29-én megjelent cikkében is kifejez – mint írta: „A megvetés, az undor és felháborodás tarajos hullámai csapkodnak Magyarország körül. A gyűlölet drótsövénye zárja el Magyarországot az egész világtól. Minden erkölcsös és tisztaságra valamit adó ember befogja az orrát, ha a magyar nevet hallja. Annak a trágyadombnak dögletes bűze, amelyet kereszténykursusnak neveznek Magyarországon, az európai erkölcsi és politikai köztisztaságnak égető problémájává lett, és mindenki, nemcsak szocialisták, egyetért abban, hogy ezt a szemétdombot el kell hordani és ki kell füstölri azt az országot, ahol a rend fenntartói és a hatalom birtokosai ilyet művelnek” (Mályusz, 2006:36).

A demokratikus köztársaság jelszó köré tömörült ellenzék – hazai támogatás hiányában – szintén külső támogatást keresett, amelyet a Magyarországgal szomszédos államok, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia kormányainál talált meg. A Bécsi Magyar Újság rendszeresen közölte a kis-antant kormányok vezetőinek nyilatkozatait. Az újság 1920. május 18-i számában a román politikust, Maniut értékelte. Eszerint: „A nemzeti és felekezeti kisebbségek sehol kiterjedtebb jogokban nem részesülnek, mint Romániában. A magyar hivatalos tényezők vádjai magyar tisztviselők és békés magyar polgárok elnyomásáról, bántalmazásáról, üldözéséről stb. nem felelnek meg a valóságnak. A valóság az, hogy Romániában, különösen Erdélyben és a Bánátban úgy a magyarok, mint minden nemzeti kisebbség, legteljesebb egyéni, kulturális, felekezeti és politikai szabadságot élveznek” (Mályusz, 2006:54). A kis-antant országok helyzetének idealizált bemutatásával párhuzamosan Magyarországot negatíván értékelik. Jászi Oszkár például azt írta, hogy az emigráció távoztával „Magyarország, ma Európa legsötétebb, legelmaradottabb országa. Az utolsó Balkán Európában, olyan korban, amikor a régi Balkán kezd Európává válni. Magyarország maradék nélkül átvette a régi Macedónia szerepét” (Mályusz, 2006:55). Az emigráció rendszeresen közölte más kis-antant országok vezetőinek véleményét is. A Bécsi Magyar Újság 1920. szeptember 3-i száma Benes értékelését közölte Magyarországról – mint írta: „Azt mondja Benes, hogy a mai magyar uralom veszedelem mindnyájunkra, de azt is mondja, hogy keresni kell az utat, amelyen a jövődöben

Magyarországgal barátságos viszonyba juthatnánk. Hogyan lehetséges ez? Ugyebár ezzel az uralommal nem? Tehát elsősorban ezt az uralmat kell megdönteni.” (Mályusz, 2006:57). Jugoszláviával közös akciókig is eljutottak, amelynek kiemelkedő példája a Pécs-Baranyai Köztársaság, ahonnan csak 1921-ben vonult ki a délszláv katonaság (Az emigráció és a kis-antant országok együttműködéséről, lásd részletesen Mályusz, 2006:52-82).

Az emigrált ellenzék a sajtótámadásokon túl a magyar gazdaság működésének bénítását célzó akciókat is szervezett. Még európai szinten is szervezkedtek. A „Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség Magyarországot teljes gazdasági bojkottal fenyegette. Ezt 1920 június 20-tól el is rendelik. Pogány József, „A fehérterror Magyarországon” című röpiratában ehhez kapcsolódva a következőket írta: „A vasút álljon meg Magyarország határánál! A posta ne szállítson a fehér terror hazája felé! A telefon és távíró ne kapcsoljon Horthy uralmának! A világ proletariátusa tagadjon meg minden munkát, amely Horthy országának szolgál! Teljes gazdasági és politikai bojkott a fehér terror Magyarországaival szemben.” (Mályusz, 2006:38). A bojkott kezdeményezés kudarcot vallott. (Lásd erről részletesen Mályusz, 2006:37-45).

Ezután az emigrációs csoportok a politikai élet periferiájára szorulva és „belterjes” életet élve egymás nézeteltéréseivel foglalkozva álmodoztak és tervezgettek.

Trianon után a szomszédos országokban kisebbségi helyzetbe került több milliós magyar-ság sajátos veszélyhelyzetbe került. Sokszor választaniuk kellett a magyar identitás és az egzisztenciális érvényesülés között. A magyar identitás fenntartása nem egyszer életveszéllyel vagy éppen halállal járt. A magyarok szétdaraboltsága ellenére a politikai határoktól függetlenül létezett egy egységes magyar nyelvi és kulturális identitás.

Később hasonló helyzetbe került a magyar identitású és/vagy magyar állampolgárságú zsidó kisebbség, illetve német kisebbség az 1930-as években, illetve 1945 után. Mindkét esetben idegen befolyásnak engedelmességre hozták magyar törvényeket, amelyek alapján a két kisebbséget anyagi javaiktól megfosztották, kiszállították őket az országból, megfosztották őket szülőföldjüktől. Választási lehetőségük viszont nem volt. A zsidó kisebbség esetén kiszolgáltatották őket egy példátlan méretű tömeggyilkosságnak.

Az 1920-as évek magyar identitásában hiányzott a Trianonhoz vezető belső okok részletes, tárgyilagos elemzése a külső okok gyakori emlegetésén kívül. Ez az identitások áttekinthetetlen szövevényéhez vezetett. Számtalan megosztottság alakult ki. Ilyenek voltak a „mély”, „híg” és „jött” magyarság megkülönböztetése; a falukutató mozgalom és a nagybirtok védelmének ellentéte; a „törzsökös magyarság” elképzelésének szembenállása és az identitás növekvő heterogenitásával; a határ revizionizmus és a Duna-konföderáció vitája. Más identitások a szellemi honvédelmet, a fajvédelmi politikát, a nyugat-európai szolidaritást vagy egy „turáni-szláv paraszt állam” alapítását helyezték középpontba. Magyarországon a konszolidált hatalommal szemben évtizedekig létezett egy ellenzéki identitás is, amely legális volt, társadalmi támogatással és parlamenti képvisellel is rendelkezett. Az identitások közötti megosztottság és vita, valamint a Magyarországon halmozódó politikai és szociális problémák (például a földosztás elmaradása, a szegénység nagy mértéke) miatt az ország szociálisan az 1930-as években is sebezhető volt, amelyet a velünk határossá vált, expanzív hitleri birodalom ki is használt. A német befolyás először korlátozta a magyar állam szuverenitását és végül 1944-ben meg is szüntette azt.

A munkásosztály diktatúrája 1945 után

1945 után – a remények és várakozások ellenére – szuverén magyar állam nem jött létre. Az országos parlamenti választás megmutatta, hogy a többségi identitás társadalmi demokráciát és szuverén magyar államiséget tart kívánatosnak. Ez a remény illúzióknak bizonyult a megszálló szovjet katonaság és a vele együttműködő kisebb magyar csoportok kegyetlen, elnyomó intézkedései következtében. A magyar identitás hasadása olyan ellentété fajult, amelyben a hatalmon levő kisebbség véres erőszakot, tömeges gyilkosságokat követett el azokkal szemben, akik nem osztották a véleményüket. 1947-től ez a kisebbség hatalomra került és diktatúrát épített ki. A nemzeti függetlenség és a társadalmi demokrácia reménye köddé vált.

A kialakult rendszer lényegét Márai Sándor fejezte ki találóan, amikor ezt írta „Halotti Beszéd” című művében: „Az ország egy idegen hatalom szuronyainak rabsága alá jutott. Az idegen hatalom politikai kiküldöttjei puccsszerűen átvették a hatalmat Magyarországon, az alkotmányos élet megszűnt, a társadalmi, gazdasági, szellemi élet teljessége egy türelmetlen, igazságtalan, kegyetlen rendszer ellenőrzése alá került. Ez a rendszer igazságtévést és új világrendet hirdetett, de a valóságban ártatlan áldozatok tízezreit küldötte a vesztőhelyre és a börtönökbe, az igazságtévés helyett megkísérelte kifosztani, koldusbotra juttatni, gyarmati sorba taszítani az országot” (Márai, 1954). A magyar identitást dermedt passzivitás jellemezte, mások -lehetőségek hiányában- alkalmazkodtak a diktatúrához, kisebb csoportok a rendszer meggyőződéses hívei lettek és szép számmal voltak, akik illegálisan vagy legálisan külföldre távoztak.

Az 1956 őszi szabadságharc és forradalom a magyarság sértett identitását, végleges reménytelenségét fejezte ki. A magyarság megelégtelte azt, hogy másodrendű etnikumnak tekintették őket a Szovjet Birodalomban.

A szabadságharc leverése után Tamási Áron már 1956 decemberében kifejezte a magyarok többségének véleményét a Magyar Írók Szövetségének taggyűlésén. Az elfogadott határozati javaslat egyik részlete a következőket tartalmazta: „Itt állunk az októberi szabadságharc véres halmán, melyet egy nép reménye ostromolt. Ha egy évtizedre visszatekintünk erről a halomról, szenvedőnek és vágyakozónak látjuk a népet. Szenvedett, mert korának eszméit, melyeket tíz év előtt, idegen formában és zsarnoki módon akarták az életévé tenni. A hosszú kényszer alatt kiújultak természetesen a történelmi sebek, és nemzeti függetlenségét veszendőnek látta. Szenvedő és igaztalan sorsában gyógyulásra áhítva vágyakozott, s nemzetté lenni sóvárgott.

Ebben a vágyban és sóvárgásban van a forrás, mely október 23-án feltört a mélyből. Mint ennek a forrásnak neves tanúi, keserves szívvel kell megmondanunk, hogy a szovjet kormányzat történelmi tévedést követett el, amikor vérrel festette meg forrásunk vizét” (Tamási, 2001).

Az 1956-os szabadságharc világméretű szolidaritást és a menekültek befogadásában megmutatkozott segítőkészséget váltott ki az országok jelentős részében. Katonai segítség a felkelők számára a Jaltai egyezmény alapján nem érkezett, pedig a magyar felkelőknek volt ilyen illúziójuk. Azonban az illúziók elvesztek és a magyarok a tanulságot megvonták. A Párizsi Béke függelékének egyik kitétele lehetővé tette a Szovjetunióknak, hogy hivatalosan „ideiglenesen hazánkban tartózkodó szovjet katonaságot” telepítsen Magyarországra.

A magyar identitás meghasadása 1956 után folytatódott és az 1945 utáni évekhez hasonlóan a kisebbség véres és kegyetlen megtorló cselekedeteiben, tömeges kivégzésekben és börtönbüntetésekben nyilvánult meg, amelyet a megszálló szovjet csapatok jelenléte tett lehetővé. Ezt a szervezethez és a méreteket nem indokolta, hogy a felkelés káoszában előfordult néhány akasztás és véres erőszak is. A megtorlás elszenvedői közéleti passzivitásba szorultak és az identitás harmadik típusába tartoztak azok, akik a történelmi lecke tanulságait megvonva kiváltak a hatalom gyakorlásából.

A megtorlás évei után a szovjet vezetés úgy döntött, hogy világbirodalmi törekvéseit nem terheli egy újabb erőszakos összezapás veszélyével Magyarországon, a magyarok többsége pedig belátta, hogy a birodalomból történő erőszakos kiszakadásra nincs esély. A helyzet az 1711-es Szatmári Békéhez hasonlított. Két eltéréssel. Akkor egyezményes kompromisszumot kötöttek a régi rend és hatalmi berendezkedés fenntartása érdekében. Az 1960-as években fokozatosan szintén kompromisszum jött létre. Ez azonban nem volt egyezmény, hanem hallgatolagos volt és éppen a szovjet modelltől történő eltérésnek nyitott utat. A totalitáriánus diktatúra helyett autoriter diktatúra épült ki. A magyarok többsége boldogulni akart és az autoriter hatalom lehetőségeket jelentett a gazdasági haladásra és a kulturális értékek gyarapítására. Ez lehetséges volt akkor, ha tiszteletbe tartottak bizonyos tabukat; a proletárdiktatúrát, a proletár internacionalizmust, az egyetlen párt vezető szerepét, az ország korlátozott szuverenitását.

Csak 1989 után alakult ki plurális, többpártrendszeren alapuló demokrácia, jogállami keretek között. Ennek jogi-intézményi feltételeit megteremtették és 1990-ben szabad választásokon legitimálták. A külső szuverenitást tagságunk különböző nemzetközi szervezetekben (OECD stb.) és felvételünk az Európai Unióba erősítette meg. Magyar polgárosodás bontakozott ki. Civil szervezetek alakultak. Megkezdődött az elmozdulás a gazdasági holtpontról és a multinacionális vállalkozások jelentős tulajdoni részesedést szereztek.

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A MAGYAR ÁLLAMI SZUVERENITÁS, VALAMINT A MAGYAR IDENTITÁS

A jelenlegi komplex kihívás olyan természetű és mértékű, amelyekben az egyes nemzetállamok egyedül, izoláltan nem képesek adekvát és hatékony választ adni. A nemzetállami szuverenitás csak úgy őrizhető meg, ha az állami szuverenitást interdependens szuverenitással bővítik. Csak így lehet kialakítani konstruktív partnerséget a globális erőkkal és képességet a globális veszélyek kezelésére. Azonban az interdependens szuverenitás nem helyettesítheti a nemzetállamét.

Ez a világprobléma Európában is jelentkezik. Az Európai Unió olyan történelmi precedens nélküli intézmény, amely konföderatív és föderatív mozzanatok kombinációja. Az interdependens szuverenitás ezért két irányból, felülről lefelé és alulról felfelé irányuló kezdeményezések eredménye. Kérdés az, hogy a két irány közötti kezdeményezések óhatatlan feszültségeit hogyan mérséklik vagy szüntetik meg. Már Európai Unió tagságunk kezdetén érzékelhető volt, hogy globális erők dolgoznak a föderatív és konföderatív mozzanatok egyensúlyának megbontásán a föderalizmus javára. Ezt a trendet megjósolta egy akkori dán európai parlamenti képviselő a következő mondatokkal: „Az Európai Unió alkotmánya az uniót

a korábbi nemzetközi együttműködésből egy föderációvá alakítja át, megadva neki a jogi személyiséget, elnökkel, külügyminiszterrel személyesítve az európai államot. A nemzeti parlamentek fontossága csökken, hatalmuk azonban nem az európai parlamenthez kerül át, hanem eltűnik valahol a brüsszeli bürokrácia hatalmi játékaiban” (Nemeskürthy, 2003:146-147). Ez a jóslat nem teljesedett ki, de folyamatosan erősödött és ezzel az egyes nemzetállamok védekező helyzetben a föderatív és konföderatív mozzanatok egyensúlyáért küzdenek.

A gazdasági kényszerre, vagy politikai zsarolásra építő Európai Egyesült Államok projekt korlátozza és megsérti az európai nemzetállamok szuverenitását. Ugyanakkor megsérti az Európai Unió alapítóinak szándékát is. Ezt illusztrálta Márai Sándor – napjainkban is időszérű - intelme, amelyet 1942-ben, a „Röpirat a nemzetnevelés ügyében” című írásában fogalmaz meg – mint írja:” ... Olyan Európa, melynek lakosai közös nyelvet beszélnek, melynek népei elvesztették történelmi öntudatukat, népi becsvágyukat, megszűnne Európa lenni. Európa ereje a sokszínűség, az ellentét, a vita, az emlékezés, a bizonyítás és a különbözés.” (Nemeskürty, 1996:167).

Az európai országok nemzetállami szuverenitását Lord Dahrendorf is alapvető fontosságúnak tartotta- mint írja: „Európa lényege, hogy különböző gazdasági, politikai és kulturális természetű államokból áll össze. Európát nem szabad arra kárhoztatni, hogy valamiféle központosított Egyesült Államok legyen... Sajnos, az unió kezdi figyelmen kívül hagyni az egyedi kultúrákat... A válaszok csak nemzeti jellegűek lehetnek. A különböző országoknak csak saját magukra szabott válaszaik lehetnek”. (Nemeskürthy, 2000).

A válaszadási képesség erősítése csak „alulról-felfelé” irányuló folyamat lehet. Az egyes nemzetállamoknak a kölcsönös tisztelet és célirányos, a tényeket figyelembe vevő és az érdekek kölcsönös ismerete és elismerése alapján folytatott párbeszéd eszközeivel lehet csak olyan összefogást kialakítani, amely közös, koordinált akciókban és stratégiák kidolgozásában egyaránt megnyilvánulhat. Csak ezen alapulhat az állami szuverenitás interdependens dimenziójának kidolgozása.

A magyar nemzetállam az „Alapító Atyák” szemléletét érvényesíti napjainkban, azonban törekvéseit számos nemzetközi hatás veszélyezteti

Az Európai Parlament többségi véleménye szerint a magyarok többsége – kétharmados többséggel – olyan politikai erőt támogatott az elmúlt évtizedben és támogat napjainkban is, amely megszegi a demokráciát, megsérti a jogállamiságot. Vagyis a magyarok döntő többsége diktatórikus politikai hatalmat támogat. Ezt a véleményt rendszeresen kinyilvánítják befolyásos nyugati médiák és magukat civilnek nevező hálózatok. Ezen vélemények szerint a magyarok nem érettek meg a demokráciára. Ez a lenézés tükröződik az Európai Parlament többségi határozataiban, vezető politikusok nyilatkozataiban és befolyásos újságok és folyóiratok írásában, valamint rádió és televízió műsorokban, amelyekben azt a következtetést vonják le, hogy a magyarok helyett nekik kell a politikai nyomás és a gazdasági zsarolás eszközeivel a jogállamot, a demokráciát és a szólásszabadságot kikényszeríteni Magyarországon. Vagyis a magyarokat másodrendű népnek tekintik és ezt fejezik ki 10 éve, rendszeresen. Ez a lenéző-elítélő álláspont lényegében politikai-ideológiai doktrína. Semmilyen nemzetközi jogi vagy Európai

Unió törvénysértés Magyarországra nem rábizonyítható. Nem is ez a célja, hanem az egyes tagországok közvéleményének befolyásolása és ez a törekvés nem hatástalan. Mértékéről a vélemények megoszlóak. Hazánkban is hat ez a vélemény. Egyetértést és elutasítást egyaránt kivált. A magyar kormány ellenzékének törekvései és kritikája bizonyos esetekben koordinálatlanul jelennek meg a hazai és nemzetközi médiában és a politikai véleményekben is.

A közeljövő döntő kérdése, hogy az interdependens szuverenitás – amely a korunk államait és társadalmait érintő komplex kihívásra adott hatékony válasz előfeltétele –, milyen szinteken erősödik és hogyan alakul az egyes szintek egymás közötti viszonya.

A „lépjünk ki az Európai Unióból” hívó szavú identitás erősödését segíti, ha az Európai Unió politikai nyomása, az agresszivitás ereje fokozódik, vagy a tagállamok közötti viták instabillá teszik az Uniót. Szélsőséges esetben olyan centrifugális erők is felerősödhetnek, amelyek az Európai Unió szétesését is kiválthatják. Felvethető viszont, hogy mennyiben illuzorikus a kiszakadási elképzelés és hova vezet?

Az „Európai Egyesült Államok” hívó szavú identitás erősödését segíti, ha a föderatív mozzanatok háttérbe szorítják, vagy másodlagossá teszik a konföderatív mozzanatok az Európai Unióban. Ez a magyar identitás változat előnybe részesíti az Unió szintjén kibontakozó interdependens szuverenitást a regionális, Közép-Európai szintű interdependens szuverenitással szemben, a magyar közéletben pedig szembenállást, vagy belső összezapásokat generál, és ezzel gyengíti a nemzeti összefogás erejét. Felvetődik, hogy hová vezet az abszolutista törekvésekkel kötött kompromisszum és koordinált cselekvés? Elkerülhető-e az asszimiláció, a nemzeti önfeladás veszélye?

A „kultúrnemzet építés” és „magyar állami szuverenitás” hívó szavú identitást erősíti, ha az Európai Unióban alapvetően az „alulról felfelé” irányuló összefogáson alapul az Unió erősödése, a Lengyelország köré tömörült tagállamok regionális interdependens szuverenitása erősödik és a Kárpát-medencében élő magyarság összefogása gazdasági és kulturális területen érvényesül a jószomszédi kapcsolatok alapján. Ha egyedül maradunk, akkor lehetetlen a komplex kihívásokra hatékony választ adni. Kérdés, hogy a kultúrnemzet építése milyen követelményeket támaszt a magyar identitással szemben. Mennyire erősödik a kultúrnemzet társadalmi bázisa, a polgárság (a parasztpolgárokat is beleértve)? Mennyire erősödik egy nemzeti összefogás, amely nem valaminek a tagadásán, hanem pozitív célok közös vállalásán nyugszik? Hogyan alakul a Kárpát-medencei magyarság gazdasági és kulturális együttműködése? A kormány tud-e kedvező feltételeket biztosítani, hiszen nem lehet a folyamat hordozója. Kérdés, hogy mennyiben lesznek a családok, a helyi közösségek, a civil szervezetek hajlandók és képesek a kultúrnemzet erősödésének hordozására? Kérdés, hogy mennyiben terjednek el olyan identitások (pl. a globál-virtuális identitás, amely olyan korlátlan individualitást is kialakíthat, amely semmilyen közösség irányába nem érez felelősséget, mert ezt a felelősséget globális szintre szublimálja), amelyek az etnikai identitást perifériára szorítják?

A kiszakadási, a kompromisszumos és a nemzetépítési identitások erősödésére és gyengülésére egyaránt van esély. Valószínű, hogy a jelenlegi helyzetet jellemző bizonytalanságok, a fenyegető kérdőjelek tartóságok lesznek. A körülmények alakításában a globális és az Európai Unió intézmények befolyásoló hatása mellett egyenrangú tényező a nemzetek, így a magyarság céltudatos és akció központú összefogása is.

Néhány lényeges csomóponton az identitások kölcsönös erőviszonyát meghatározó alternatívák már most előre láthatóak. Az első pont, hogy az Európai Unióban a föderatív mozzanatok alakulását „felülről” kényszerítik-e a tagállamokra vagy a tagállamok interdependens szuverenitása a tagállamok dominanciájával határozza meg a föderatív és a konföderatív mozzanatok viszonyát?

A második pont, hogyan alakul a civil szervezetek karaktere. A civil szervezetek a civil társadalom befolyásán alapulnak-e vagy pedig a globális erők által politikailag és pénzügyileg támogatott nem-kormányzati szervezetek szerepe erősödik-e?

A harmadik pont, hogy a Helmut Schmidt által „ragadozó kapitalizmusnak” nevezett rendszer gátlástalan profithajszája és annak megerősödése – Schmidt Emlékiratában egész fejezetet szentel ennek a problémakörnek, amely a „Ragadozókapitalizmus- mit tehetünk ellene” címet viseli (Schmidt, 2011:278-293) – képes lesz-e növekvő és egyoldalúan meghatározó politikai befolyása alá vonni az euro-atlanti kultúrkör országait az európai bürokrácia gépesített kövületének működésével, vagy a nemzetállamok képesek lesznek-e megújítani a társadalmi közösségek szerepét, új értékek és szociálpolitikai etika érvényesítése alapján és a teljes körű autonómiával rendelkező közösségi szerveződések rendszeres, intézményes bekapcsolásával a közügyek intézésében?

A negyedik pont, hogy folytatódik-e a demokráciának a demagógia irányába történő elfajulása (Arisztotelész ezt az elfajulást szükségyszerűnek tekintette) vagy a népszuverenitás kiteljesedése válik meghatározó tényezővé?

Az ötödik pont, hogy a korlátlan bevándorlás Európába milyen mértékben eredményez munkaerőpiaci integrációt és milyen mértékben eredményez párhuzamos társadalmakat? Milyen lesz a hatása a terrorizmus alakulására?

A hatodik pont, hogy a magyar szuverenitást erős, akcióképes nemzeti összefogás támasztja-e alá vagy a szociális demagógián nyugvó megosztási törekvések képesek lesznek-e a magyar állam szuverenitásának meggyengítésére? A gyűlölködés, valamint az SI faktor (sárga irigység) képes-e szétszabdalni a nemzeti összefogást?

Ezeknek a tényezőknek az alakulása – történelmi távlatban – az európai civilizáció fennmaradását vagy feltartóztathatatlan hanyatlását határozza meg. Mindkét változat lehetséges és tőlünk függ, hogy milyen irányba haladunk a közeli jövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Agnew, John, Cf. (1994): The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory (*Review of International Political Economy*, 1. In: Christer Jönsson-Sven Tägil- Gunnar Törnqvist, *Organizing European Space* (2000), SAGE Publications Ltd. p. 89.
- Beer, S.H. (1965): *Modern British Politics* (Faber&Faber), London.
- Beveridge, William (1942): *Social Insurance and Allied Services* (Beveridge Report). London, His Majesty's Stationery Office.
- Eckhardt Sándor (1939): A magyarság külföldi arcképe. In: *Mi a magyar?* Szerk: Szekfű Gyula. Magyar Szemle Társaság. Budapest.
- Goldblatt, D. (1997): Liberal Democracy and the Globalization of Environmental Risks. Ed: Anthony McGrew. In: Transformation of Democracy 78-79. In: Christer Jönsson-Sven Tägil- Gunnar Törnqvist, *Organizing European Space* (2000), SAGE Publications Ltd. p. 89.
- Hóman Bálint (1936): Magyar történet. II. kötet. In: Hóman Bálint-Szekfű Gyula: *Magyar történet*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Jenei György (2008): *Bevezetés a társadalompolitikába*. Budapest, Aula Kiadó
- Jordan, A.G. – Richardson, J.J. (1987): *British Politics and the Policy Process*. (Unwin Hyman) London.
- Marshall, Thomas Humprey (1949): *Citizenship and Social Class*. Cambridge, Alfred Marshall Lectures.
- Myrdal, Alva – Gunnar, Myrdal (1934): *Kris I Befolkningsfragan*. (Crisis in the Population Question). Stockholm, Bonniers.
- Márai Sándor (1954): Válasz Tamási Áronnak. In: Tamási Áron: *Szellemi Őrség*. Palatinus-könyvek Kft, Budapest, 603.
- Mályusz Elemér (2006): A vörös emigráció. Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő. Eredeti megjelenés: Mályusz Elemér: *A vörös emigráció. Napkelet*, 1931. (IX. évfolyam)
- Nemeskürthy István (1981): *Parázs a hamu alatt*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Nemeskürthy István (1996): *Meddig várjunk?* Szabad Tér Kiadó, Budapest.
- Nemeskürthy István (2000): *Kis Magyar Művelődéstörténet*. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- Nemeskürthy István (2001): *Mi, magyarok*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Nemeskürthy István (2003): *Magyarnak számkivetve*. Szabad Tér Kiadó, Budapest.
- Schmidt, Helmut (2011): *Nyugállományban*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 278-293.
- Schumpeter, J. (1947): *Capitalism, Socialism and Democracy*. Allen & Unwin, London. 2. kiadás.
- Stopford, J. – Strange, S. (1991): Rival States, Rival Firms: Competition for World market Shares. Cambridge: Cambridge University Press, 4. In: Christer Jönsson-Sven Tägil- Gunnar Törnqvist, *Organizing European Space* (2000), SAGE Publications Ltd. p. 88.
- Strange, S. (1996): The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy (Cambridge: Cambridge University Press, 1996)7. In: Christer Jönsson-Sven Tägil- Gunnar Törnqvist, *Organizing European Space* (2000), SAGE Publications Ltd. p. 86.
- Szekfű Gyula (1935): Magyar történet. IV. kötet. In: Hóman Bálint-Szekfű Gyula: *Magyar történet*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Szekfű Gyula (1936): Magyar történet.V. kötet. In: Hóman Bálint-Szekfű Gyula: *Magyar történet*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Tamási Áron (2001): Magyar Fohász. In: Tamási Áron: *Szellemi Őrség*. Palatinus-könyvek Kft, Budapest, 458-459.
- Tamási Áron (2001): Gond és hitvallás. In: Tamási Áron: *Szellemi Őrség*. Palatinus-könyvek Kft, Budapest, 462.